

Được UNESCO công nhận năm: 1999

Di sản Văn hoá; Tiêu chí số: 2, 3

Có thể chia việc nghiên cứu của các nhà khoa học Pháp về Mỹ Sơn thành hai giai đoạn khác nhau:

Năm 1898 - 1899, Louis de Fino và Launet de Lajonquere nghiên cứu các văn bia.

Năm 1901 - 1902, Henri Parmentier nghiên cứu về nghệ thuật và năm 1904 ông cùng Olpeaus tiếp tục khai quật khảo cổ học tại đây.

Đến năm 1904, những tài liệu của bọn nhốt về Mỹ Sơn đã được L.Finot và H.Parmentier công bố. Tiếp công trình nghiên cứu của H. Parmentier, chúng ta biết cách đây hơn 100 năm, Mỹ Sơn đã có 68 công trình kiến trúc và ông đã chia chúng thành các nhóm A, A' đến N.

Nhà nghiên cứu nghệ thuật F.S. Tern chia di tích Chăm Việt Nam ra làm 7 phong cách nghệ thuật theo quá trình tiến triển của nó. Mỹ Sơn có đầy đủ biểu hiện các phong cách, trong đó có đến

hai phong cách xuất phát từ Mỹ Sơn. Đặc biệt phong cách Mỹ Sơn A.1 với xuất phát là đền A1 thì công đức ghi là kiến trúc của di tích Chăm.

Văn bia tại Mỹ Sơn cho thấy lịch sử của Mỹ Sơn được bắt đầu bằng những ngôi đền gắn vào thế kỷ IV. Sau đó nó bị cháy đi những chúng ta không biết được lý do. Đến thế kỷ VII, một ông vua khác dâng cúng và xây một ngôi đền gạch. Từ đó về sau, các vị vua Chăm pa liên tục dâng cúng những ngôi đền, những kiến trúc tại Mỹ Sơn kéo dài từ những đền tháp đầu tiên vào thế kỷ VII đến những đền tháp cuối cùng vào thế kỷ XIII. Trong vòng 7 thế kỷ như vậy, đền tháp tại Mỹ Sơn được xây mới và tu bổ liên tục nên những phong cách nghệ thuật và kiến trúc của nó cũng thay đổi chuyển hoá qua quá trình phát triển của nghệ thuật và kiến trúc Chăm pa. Chúng ta cũng còn thấy được rằng các vị vua Chăm pa xa ngoài việc xây dựng các ngôi đền mới, họ còn có nhiệm vụ sửa lại các ngôi đền cũ và họ chú trọng sửa chữa những ngôi đền không tu sửa một trong. Nếu chúng ta căn cứ vào cách trang trí một ngôi đền ngoài mà xác định niên đại của đền tháp thì có thể sẽ không đúng vì rất có thể khi trùng tu, người đời sau sẽ áp dụng phong cách nghệ thuật của thời kỳ vào trên những ngôi đền.

Là một quốc gia chịu ảnh hưởng của nền văn minh Ấn Độ, Shiva là vị thần được tôn thờ tại những quốc gia Chăm pa. Đền thờ tại Mỹ Sơn được các

vị vua Chăm pa xây dựng đền thờ chính vị thần vua của mình. Số kết hợp giữa vị vua và thần được thể hiện qua người tượng Linga. Từ những buổi ban đầu sử khai, người Chăm pa đã cách trang trí một nghệ thuật và thể hiện nó theo người Ấn Độ (Mỹ Sơn E1). Những ngày đầu tiên, tính bền vững của đền đã được thể hiện. Những theo thời gian, qua giao tiếp với các nền văn minh khác và sự tiếp nhận những ảnh hưởng của người Chăm pa; đền tháp tại Mỹ Sơn mang những đặc trưng kiến trúc theo các thời kỳ khác nhau thể hiện các luồng văn hoá mà họ nhận được. Là khu đền thờ chính của vị vua quốc gia trong suốt chín thế kỷ, nên các đền tháp của Mỹ Sơn cũng thay đổi tính thẳng thớm của các thời kỳ, những thay đổi trong lịch sử của các vị vua Chăm pa, những chuyển biến trong đời sống văn hoá. Tuy nhiên xây dựng những công trình có kích thước lớn và những kiến trúc của Mỹ Sơn đã chứng tỏ được những tinh hoa của người Chăm pa, số kết hợp giữa kiến trúc và nghệ thuật trang trí người Chăm pa đã tạo cho các đền tháp một vẻ uy nghiêm và kỳ bí

Khi nói về di tích Chăm, chúng ta hay nói về các đền tháp bằng gạch. Nhưng ở Mỹ Sơn lại có một đền bằng đá và là đền duy nhất bằng đá của di tích Chăm. Văn bia tại Mỹ Sơn cho biết, đền này được trùng tu lần cuối cùng bằng đá vào năm 1234. Ngày nay đỉnh ngôi đền này đã bị sụp đổ nhưng hình móng của nó cho thấy nó cao trên 30m và đây là ngôi đền cao nhất Mỹ Sơn. Các tài liệu thu thập được xung quanh khu đền này cho thấy nhiều khả năng đây và vị trí của ngôi đền đầu tiên vào thế kỷ IV.

Năm 1937, các nhà khoa học Pháp bắt đầu có những công cuộc trùng tu tại Mỹ Sơn. Năm 1937-1938, ngôi đền A1 và các ngôi đền xung quanh nó được trùng tu. Các năm sau, từ 1939 đến 1943, các tháp B5, B4, C2, C3, D1, D2 được trùng tu và gia cố lại. Năm 1939, nhóm nghiên cứu các di tích của nhóm A, B, C, D khởi sự phá hủy của dòng nước (đã phá sụp tháp A9), người Pháp đã cho xây một con đập và đào một dòng chảy xuyên núi để điều chỉnh dòng chảy. Nhưng năm 1946, sau một trận lũ lớn, con đập này đã bị vỡ, nước chảy trở lại theo dòng cũ như ngày hôm nay chúng ta thấy.

Mỹ Sơn có một giai đoạn yên ổn từ năm 1954 đến 1964. Khi đó, cuộc chiến tranh giữa phóng dân tộc của miền giải phóng và chính quyền miền Bắc. Nhưng từ năm 1965 đến 1972, khi khu vực Duy Xuyên và Quảng Nam trở thành một chiến trường. Đền tháp Mỹ Sơn cũng bị thiêu hủy cùng với xóm làng mà nó đã mang tên. Một nghìn người là trận bom năm 1969 đã làm biến dạng hình hài của khu di tích. Hầu hết các đền tháp đã bị sụp đổ hoặc hư hỏng nặng. Sau chiến tranh, để phục vụ cho công cuộc nghiên cứu, phục hồi di tích, chúng ta đã tiến hành rà phá bom mìn còn lại ở khu vực này. Mỹ Sơn sau chiến tranh là sân gạch ngang gạch đỏ, còn sự trợ giúp của nhiều người.

1980, trong ch̄ng trình h̄p tác văn hoá Vīt Nam- Ba Lan, tīu ban ph̄c h̄i di tích Chăm pa đ̄c thành l̄p do c̄ kīn trúc s̄ KAZIMIERS KWIATKOWSKI (1944-1997) ph̄ trách. T̄ 1981 đ̄n 1985, các đ̄n tháp nhóm B, C, D đ̄c c̄ đ̄n đ̄p và gia c̄, hàng ngàn mét kh̄i ḡch v̄, đ̄t đá đ̄c đ̄a ra kh̄i khu v̄c và s̄p x̄p l̄i. Nh̄ v̄y mà khu v̄c đ̄n tháp này có đ̄c dáng v̄ nh̄ ngày hôm nay. Sau đó, m̄t ph̄n nhóm A đ̄c c̄ đ̄n đ̄p và gia c̄. M̄ S̄n hīn nay v̄n còn r̄t nhīu vīc đ̄ làm nh̄ng đ̄c nh̄ hôm nay là công s̄c c̄a nh̄ng con nḡi c̄a nh̄ng năm 1980 đ̄y khó khăn. C̄ kīn trúc s̄ nḡi Ba Lan mà m̄i nḡi hay ḡi b̄ng m̄t tên thân m̄t KAZIK đã đ̄ l̄i m̄t tình c̄m sâu đ̄m trong di tích và con nḡi t̄i M̄ S̄n. Ông m̄t năm 1997 t̄i Hū.

Đ̄ tīp t̄c công vīc b̄o t̄n di năm 1995, Ban qūn lý Di tích M̄ S̄n đã đ̄c thành l̄p. Đ̄ có c̄ s̄ th̄c hīn công tác b̄o t̄n và phát huy giá tr̄ c̄a di tích, Ban đã ph̄i h̄p v̄i Trung tâm thīt k̄ và tu b̄ di tích Trung ̄ng thīt l̄p các đ̄ án tu b̄ c̄p thīt t̄ng c̄m di tích trên c̄ s̄ quy hōch toàn vùng. N̄i b̄t nh̄t trong nh̄ng năm 1998-1999, Ban đã hoàn thành đ̄c h̄ s̄ đ̄ trình UNESCO công nh̄n M̄ S̄n là Di s̄n Th̄ gīi. Tháng 12 năm 1999, M̄ S̄n đã chính th̄c là Di s̄n Văn hoá Th̄ gīi v̄i hai tiêu chūn: Là đ̄n hình n̄i b̄t v̄ s̄ giao l̄u văn hoá v̄i s̄ h̄i nh̄p vào văn hoá b̄n đ̄a. Nh̄ng ̄ nh̄ng văn hoá bên ngoài, đ̄c bīt là ngh̄ thūt kīn trúc ̄n Đ̄ giáo t̄ tīu l̄c đ̄a ̄n Đ̄. Ph̄n ̄ nh̄ sinh đ̄ng tīn trình phát trīn c̄a l̄ch s̄ văn hoá Chăm pa trong l̄ch s̄ văn hoá Đông Nam á.

Trong năm 1999, theo thō thūn c̄a ba bên Vīt Nam - UNESCO - Italia, Ban qūn lý Di tích M̄ S̄n h̄p tác v̄i đoàn chuyên gia Italia nghiên c̄u

